

УДК 658.511
JEL Classification 0250**Фень К.С.**
аспірант*кафедра менеджменту організації і адміністрування
Подільський державний аграрно-технічний університет
Камянець-Подільський, Україна
E-mail: Katjusha4-F@mail.ru*

ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ТА СФЕРИ ЗАСТОСУВАННЯ ДЕФІНІЦІЇ «ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА»

Опрацьовано підходи до трактування поняття «економічна безпека підприємства», визначено її основні складові. Досліджено сутність окресленого поняття яке виявляє не процес боротьби з явищами, визначеними як загрози, а забезпечення досягнення мети підприємством шляхом підтримки режиму його нормального функціонування.

Обґрунтовано зміст даної дефініції, що визначається як стан економіки і інститутів влади, за якими забезпечений гарантований захист національних інтересів, соціальна направленість політики, достатній оборонний потенціал навіть при несприятливих умовах розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів, адже життєдіяльність будь-якої системи, в тому числі підприємницької, спрямована на підвищення ефективності її діяльності та забезпечення сталого розвитку. Зниження ефективності діяльності на макрорівні є однією з основних причин депресивних явищ в економіці та виникненні криз.

Виявлено, що для підприємств низький рівень «економічної безпеки» свідчить про обмежені можливості розвитку, низькі конкурентні можливості, підвищену чутливість до економічних ризиків, неефективне управління активами і пасивами, і у разі наявності тенденцій до погіршення може призвести до серйозних проблем у діяльності підприємства, а несвоєчасне вжиття необхідних заходів – до банкрутства. В умовах глобалізації суспільства, нестабільності промислових ринків, зростання ризиків в діяльності підприємств, посилення конкуренції, традиційні підходи до системи економічної безпеки не дозволяють об'єктивно оцінити ефективність функціонування та розвитку промислових систем. Необхідно впроваджувати нові підходи, які б базувалися на синергійному підході до сутності економічної безпеки підприємства.

Ключові слова: економічна безпека, підприємство, механізм економічної безпеки, харчова промисловість, джерельна база, синергійний підхід, економічні ризики.

Вступ. Питання економічної безпеки держави і суспільства є актуальними у всіх країнах світу. Для сучасного соціально-політичного та економічного стану України дуже важливою є цілеспрямована діяльність держави, рівнів законодавчої і виконавчої влади щодо забезпечення економічної безпеки країни та її громадян. Україна одночасно проходить складний історичний шлях державотворення і переходу від централізовано-планової системи управління економікою до соціально – спрямованої ринкової економіки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти формування механізму економічної безпеки досліджували такі вчені, як: Ареф'єва О.В., Бедников М.О., Бухвальд Е.М., Головацькая Н.Г., Климочкин О.В., Клейнер Г.Б., Половнев К.С., Судоплатов А.П., Лекарев С.В., Матвеев Н.В., Мак-Мак В.П., Єрмошенко М.М., Пономарьова В.П., Ляшенко А.Н., Тамбовцева С.Б., Лазуренко С.В., Савін В.А., Плеханова Г.В., Раздина О.В., Капустін М.Ю., Шликов В.В., Попович П.Я., Шлемко В.Т., а також вітчизняні: Бланк І.О., Бінько І.Ф., Васильців Т.Г., Геєць В.М., Кизим М.О., Клебанова Т.С., Козаченко А.В., Ковальова Д.Д., Черняк О.І., Лисенко Ю.Г.,

Міщенко С.Г., Руденский Р.А., Спірідонов А.А., Олейніков Е.А., Пастернак-Таранушенко Г.А., Мішина І.Г., Сухорукова Т.С.

Метою статті є уточнення на базі системного аналізу основоположних методологічних і методичних підходів до даної проблематики, з чого випливають і перші висновки щодо відповідних практичних механізмів.

Результати. Проблема забезпечення безпеки сформувалася паралельно зі становленням держави. Ще стародавні мислителі, усвідомлюючи цю потребу, їй присвячували свої наукові трактати: наприклад, Жан-Жак Руссо в 1762 році написав твір "Про суспільний договір, або Принципи політичного права" [1]. В ньому зазначалося, що найважливішою турботою держави є самозбереження та безпека. Розглянувши історію розвитку поняття "економічної безпеки" у світовому масштабі, можна виділити найважливіші дати та періоди (табл. 1).

Таблиця 1

Еволюція розуміння сутності поняття "економічна безпека"

Роки	Визначення поняття
1904	Президент США Теодор Рузвельт вводить поняття «національна безпека»
30-ті	Світова криза, економічна безпека стала предметом дослідження
60-ті	Розпад колоніальної системи. Формування концепції економічної безпеки
70-ті	Економічна безпека розглядається як важлива складова національної безпеки
1985	40-а сесія Генеральної асамблеї ООН, ухвалення резолюції «Міжнародна економічна безпека»
1987 рік	42-а сесія Генеральної асамблеї ООН, прийнято «Концепцію міжнародної економічної безпеки»
90-ті роки	Економічна безпека розглядається як критерій захищеності інформаційних ресурсів підприємства
Сучасні дні	Розгляд економічної безпеки через призму антикризового управління організації

Окремо потрібно зазначити розвиток економічної безпеки в радянські роки. У цей період дане питання було виключно в компетенції державних і громадських інститутів. Концепція забезпечення безпеки будувалася за принципом виявлення потенційних загроз і розробки спеціальних заходів щодо їх припинення або нейтралізації.

Термін «економічна безпека» широкого обігу набув у Західній Європі в 70-х роках, як спрощене трактування поняття «економічний метод забезпечення національної безпеки». Чисельність трактувань економічної безпеки зумовлене тим, що одночасно воно виступає над системою в розгляді її на рівні держави, регіону, підприємства, а з іншого боку є складовою міжнародної економічної безпеки [2, с. 130].

З моменту здобуття незалежності Україна налагодила торговельні зв'язки більш ніж із 180 країнами світу. Поступово створюються передумови для інтеграції української економіки у глобальні та європейські економічні процеси. Враховуючи даний напрямок розвитку, найбільш поширене визначення економічної безпеки підприємства в сучасних умовах визначається як стан ефективного використання наявних ресурсів (інформації, персоналу, капіталу, техніки і технології) та існуючих ринкових можливостей, що дозволяє запобігати зовнішньому негативному впливу, забезпечувати тривале виживання та сталий розвиток України як на власній території, так і за її межами [3].

Трансформування економіки України наприкінці другого тисячоліття і перших років її незалежності залишається вкрай складним. Глобальні аспекти еволюції людства, масштаби і швидкість змін у світогосподарському просторі, революційні перетворення в економіках окремих країн і міждержавних співтовариств-з одного боку, і українські реалії псевдоринкового реформування та нестабільні параметри розвитку вітчизняної економіки, з другого боку – визначають цей стан. Сьогодні, як ніколи, зросла проблема

забезпечення економічної безпеки України, що є одним з найважливіших національних пріоритетів, гарантом державної незалежності України, умовою її прогресивного, мирного економічного розвитку й добробуту громадян [4].

В спеціальній літературі наведено визначення безпеки як режиму, при якому будь-який суб'єкт знаходиться в статусі надійної захищеності і не підлягає негативному впливу будь-яких факторів [5].

У широкому науковому розумінні під безпекою розуміється захищеність природно-фізіологічних, соціально-економічних, ідеально-духовних та ситуативних потреб у ресурсах, технологіях, інформації та моральних ідеалах, необхідних для життєдіяльності та розвитку населення (рис. 1) [4].

Рис.1. Систематизація визначення економічної безпеки підприємства
Джерело: [3].

Безперечно, проблема забезпечення економічної безпеки держави характеризується найвищим рівнем пріоритетності та складності категорії, великою кількістю функціональних елементів та чинників, які її визначають. У зв'язку з цим обґрунтування теоретичних засад поняття «економічна безпека підприємництва» потребує узгодження із системою економічної безпеки держави, її структурними складниками, а також визначення місця економічної безпеки підприємницької діяльності у цій системі, здійснення ієрархічної декомпозиції рівнів управління безпекою національної економіки.

Потреба у зміцненні економічної безпеки підприємництва (зокрема, як чинника економічної безпеки держави) актуалізується в умовах ринкової системи господарювання, оскільки входить до переліку життєво необхідних елементів ефективного функціонування соціальної та економічної системи суспільства, механізму управління нею, забезпечення її захисту та розвитку. Це, в свою чергу, визначає засади взаємної відповідальності бізнесу та органів державного управління за порушення принципів створення безпечного економічного середовища [11].

Основні види діяльності служб підприємства з метою організації силової складової його безпеки наведені у табл. 2.

Таблиця 2

Види діяльності служб підприємства з силової безпеки

Види діяльності	Напрямок діяльності	Підрозділ фірми
Забезпечення фізичної та моральної безпеки співробітників	Охорона співробітників, збирання інформації та превентивні дії з метою запобігання загрози їхньої безпеки	Служба безпеки Інформаційно-аналітичний підрозділ
Гарантування безпеки майна, капіталів підприємства	Охорона майна (будівель, споруд, устаткування, транспорту) Охорона перевезень Страхування майна та ризиків Забезпечення безпеки інвестування	Служба безпеки Фінансова служба
Безпека інформаційного середовища фірми	Захист від промислового шпіонажу Збирання інформації про зовнішнє середовище бізнесу	Служба безпеки Інформаційно-аналітичний підрозділ
Забезпечення сприятливого зовнішнього середовища бізнесу	Превентивні дії для запобігання загрозам Робота з громадськістю та пресою Політика лобіювання	Вище керівництво фірми Служба зі зв'язків із громадськістю Служба безпеки

Джерело: [6].

Загальна схема процесу організації економічної безпеки включає такі дії (заходи), що здійснюються послідовно або одночасно:

- формування необхідних корпоративних ресурсів (капіталу, персоналу, прав інформації, технології та устаткування);
- загальностратегічне прогнозування та планування економічної безпеки за функціональними складовими;
 - стратегічне планування фінансово-господарської діяльності підприємства;
 - загально-тактичне планування економічної безпеки за функціональними складовими;
 - тактичне планування фінансово-господарської діяльності підприємства;
 - оперативне управління фінансово-господарською діяльністю підприємства;
 - здійснення функціонального аналізу рівня економічної безпеки;
 - загальна оцінка досягнутою рівня економічної безпеки [7].

Тільки за здійснення в необхідному обсязі зазначених дій (заходів) можна буде досягти належного рівня економічної безпеки підприємства.

Система економічної безпеки підприємства традиційно включає такі складові, як інтелектуальну і кадрову; інформаційну; техніко-технологічну; фінансову; політико-правову та екологічну, силову.

Суть завдання полягає в процедурі проведення таких розрахунків, котрі навіть у

разі їх неповної адекватності уможлиблювали б отримання достатньо надійних результатів, на які можна спиратися за вибору господарської альтернативи. Крім цього, слід особливо наголосити, що механізм створення економічної безпеки має базуватися на внутрішньосистемних характеристиках підприємства, тобто сама соціально-економічна система має включати "вбудовані" механізми запобігання зовнішнім і внутрішнім загрозам.

За джерелом походження загрози безпеці підприємства можна розподілити на внутрішні та зовнішні [8].

До зовнішніх загроз у сфері підприємницької діяльності належать:

- робота спеціальних служб іноземних держав щодо здобуття інформації про економічні процеси у сфері підприємництва з метою здійснення антиконкурентних заходів;
- робота служб безпеки суб'єктів підприємницької діяльності як вітчизняних так і зарубіжних, з метою подавлення конкурентів, заволодіння ринками збуту чи майном конкурентів;
- протиправна діяльність організованих злочинних формувань та окремих осіб з метою заволодіння майном суб'єктів підприємницької діяльності.

До внутрішніх загроз безпеці підприємництва слід віднести:

- протиправні чи інші негативні дії персоналу суб'єкта підприємницької діяльності, що загрожують функціонуванню та розвитку підприємництва;
- порушення встановленого режиму захисту інформації з обмеженим доступом для сторонніх осіб;
- порушення порядку використання технічних засобів;
- інші порушення правил режиму безпеки, діловодства тощо, які створюють передумови для реалізації протиправних цілей злочинних елементів чи інших зацікавлених фігурантів;
- низький рівень кадрового, організаційно-правового, інформаційно-аналітичного забезпечення управління потенційними ризиками як у контексті внутрішніх, так і зовнішніх загроз [8].

Сутність економічної безпеки визначається як стан економіки і інститутів влади, за яким забезпечений гарантований захист національних інтересів, соціальна направленість політики, достатній оборонний потенціал навіть при несприятливих умовах розвитку внутрішніх і зовнішніх процесів.

Економічна безпека - це не тільки захищеність національних інтересів, але й готовність і здатність інститутів влади створювати механізми реалізації та захисту національних інтересів розвитку вітчизняної економіки, підтримки соціально-політичної стабільності. Як і у випадку із загальною дефініцією поняття "національна безпека", необхідно розрізняти наступні рівні економічної безпеки: міжнародна (глобальна і регіональна), національна, локальна (регіональна або галузева всередині країни) і приватна (підприємства та особи) [9].

За думкою Р.С. Папехіна, на підприємстві повинна бути розроблена стратегія забезпечення економічної безпеки підприємства, що включає наступне: визначення критерію і параметрів (кількісних і якісних порогових значень) економічної системи підприємства, що відповідають вимогам його економічної безпеки; розробку механізмів і заходів ідентифікації ризиків економічної безпеки підприємства і їх носіїв; характеристику областей їх прояву (сфер локалізації ризиків); встановлення основних суб'єктів ризиків, механізмів їх функціонування, критеріїв їх дії на економічну, включаючи фінансову, систему підприємства; розробку методології прогнозування та планування, підходів по виявленню і запобігання виникнення чинників, що

обумовлюють виникнення ризиків економічної безпеки, проведення досліджень по виявленню тенденцій і можливостей розвитку таких ризиків; організацію дієвої системи забезпечення економічної безпеки підприємства; формування механізмів і заходів фінансово-економічної політики, нейтралізуючих або пом'якшувальних дію негативних чинників; визначення об'єктів, предметів, параметрів контролю за забезпеченням економічної безпеки підприємства [10].

На сучасному етапі розвитку склалося важке економічне становище для економіки України і особливо для харчової промисловості, так як ця галузь дуже залежить від інших галузей – машинобудівної, хімічної, нафтопереробної, і особливо платоспроможності населення. Харчова промисловість України вимушена конкурувати із сусідніми країнами де продукти харчування дешевші, але в своїй більшості неякісні або взагалі ті, в яких вийшов строк реалізації, нерідко товари підробляються [12].

Висновки. Безперечно, проблема забезпечення економічної безпеки держави характеризується найвищим рівнем пріоритетності та складності категорії, великою кількістю функціональних елементів та чинників, які її визначають. У зв'язку з цим обґрунтування теоретичних засад поняття «економічна безпека підприємництва» потребує узгодження із системою економічної безпеки держави, її структурними складниками, а також визначення місця економічної безпеки підприємницької діяльності у цій системі, здійснення ієрархічної декомпозиції рівнів управління безпекою національної економіки.

Список використаних джерел

1. Руссо Ж.Ж. Об общественном договоре. Трактаты / Пер. с фр./ Ж.Ж. Руссо. — М.: "КАНОН-пресс", "Кучково поле", 1998. – 416 с.
2. Гаврилец В.А. Стратегія формування політики управління економічною безпекою суб'єктів господарювання. / В.А. Гаврилец / Тези Міжнародної науково-практичної Інтернет конференції «Організаційно-економічне та фінансово-кредитне забезпечення сталого розвитку підприємництва», БДФЕУ. - м. Чернівці. 2014. - ст. 130-133
3. Ігнашкіна Т.Б. Економічна безпека підприємства та її трактування в наукових працях/ Т.Б.Ігнашкіна, А.Л.Шатохін / – 2013. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://mev-hnu.at.ua/load/2013/3_zabezpechennja_ekonomichnoji_bezpeki_virobnichikh_sistem_za_umov_rozvitku_konkurenciji/33-1-0-176
4. Олійник Є. А. Основи економічної безпеки. (державна, регіон, підприємство, особа). / Під редакцією Є. А. Олійникова.- М.: ЗАТ «Бізнес-школа «Інтел-синтез», 288с.
5. Білорус, О. Г. Глобалізація і безпека розвитку [Текст]: О. Г. Білорус, Д. Г. Лук'яненко та ін.; Керівник авт. кол. і наук. ред. О. Г. Білорус. – К., 384 с.
6. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: lib.chdu.edu.ua/pdf/metodser/90/19.pdf
7. Економічна безпека України та проблеми її забезпечення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ebk.net.ua/Book/synopsis/ekonomika/part1/003.htm>
8. Економічна безпека: поняття та її значення [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.ukrreferat.com>
9. Механізм економічної політики [Електронний ресурс] - Уманців Ю.М. - Режим доступу: http://pidruchniki.ws/1901121638786/rps/mehanizm_realizatsiyi_regionalnoyi_ekonomichnoyi_politiki
10. Папехин Р.С. Индикаторы финансовой безопасности предприятий [Текст] / Р.С. Папехин // Взгляд молодых ученых на экономические и финансовые реформы в России: Сб. ст. — Волгоград: Волгоградское научное изд-во, 2007. — 0,6 п.л.
11. Васильців, Т.Г. Економічна безпека підприємства України: стратегія та механізм зміцнення: монографія [Текст]: Т.Г. Васильців / – Львів: Вид-во «Арал», 2008. – 386ст.
12. Харчової промисловості в Україні, проблеми та шляхи їх вирішення -Гедройц Г.Ю. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/23_NTP_2010/Economics/70138.doc.htm

References

1. Russo, Zh.Zh. (1998). *Ob obshhestvennom dogovore. Traktaty* (trans.) [The Social Contract. Treatises]. Moscow : «KANON-press».
2. Gavrylec' V.A. (2014). *Strategija formuvannja polityky upravlinnja ekonomichnoju bezpekoju sub'ektiv gospodarjuvannja* [The strategy of economic security policy management entities]. Papers presented at the international meeting, BDFEU, Chernivci, Ukraine.
3. Ignashkina, T.B., & Shatohin, A.L. (2013). *Ekonomichna bezpeka pidpryjemstva ta ii' traktuvannja v naukovyh pracjah* [Economic security and its interpretation in academic writings]. Retrieved from : http://mev-hnu.at.ua/load/2013/3_zabezpechennja_ekonomichnoji_bezpeki_virobnichikh_sistem_za_umov_rozvitku_konkurenciji/33-1-0-176
4. Olijnykov, Je. A. (Ed.) (2012). *Osnovy jekonomicheskoy bezopasnosti (Gosudarstvo, region, predpriyatje, lichnost')* [Economic Security Essentials (state, region, company, person)]. Moscow : ZAT «Biznes-shkola «Intel-syntež».
5. Bilorus, O. G. (Ed.), Luk'janenko, D. G. et al. (2013). *Globalizacija i bezpeka rozvytku* [Globalization and security]. Kiev.
6. *Ekonomichna bezpeka Ukrai'ny ta problemy ii' zabezpechennja* [The economic security of Ukraine and the problems of its maintenance]. Retrieved from : <http://www.ebk.net.ua/Book/synopsis/ekonomika/part1/003.htm>
7. *Ekonomichna bezpeka: ponjattja ta ii' znachennja* [Economic security: the concept and its significance]. Retrieved from : <http://www.ukrreferat.com>
8. *Mehanizm ekonomichnoi' polityky* [The mechanism of economic policy]. Retrieved from : http://pidruchniki.ws/1901121638786/rps/mehanizm_realizatsiyi_regionalnoyi_ekonomichnoyi_politiki
9. Papehyn, R.S. (2007). *Yndykatory fyfinansovoj bezopasnosti predpriyatj* [Indicators of financial security enterprises]. *Vzgljad molodyh uchenyh na ekonomycheskye y fyfinansovyie reformy v Rossyy*. Sb. st. Volgograd: Volgogradskoe nauchnoe yzd-vo.
10. Vasylyciv, T.G. (2008). *Ekonomichna bezpeka pidpryjemstva Ukrai'ny: strategija ta mehanizm zmicnennja* [Economic security of Ukraine: strategy and mechanisms for strengthening]. L'viv: Vyd-vo «Aral».
11. Gedrojc, G.Ju. (2010). *Harchova promyslovist' v Ukrai'ni, problemy ta shljahy ih vyrishennja* [Food industry in Ukraine, the problems and their solutions]. Retrieved from : http://www.rusnauka.com/23_NTP_2010/Economics/70138.doc.htm

Дата надходження статті до редакції: 14.02.2016

1 рецензування 21.03.2016 Прийняття в друк: 16.04.2016

Received: 14.02.2016 1st Revision: 21.03.2016 Accepted: 16.04.2016

Ekaterina Fen
Postgraduate student

Department of organization management and administration
Faculty of Economics
State Agrarian and Engineering University in Podilya
Kamianets-Podilskyi, Ukraine
E-mail: Katjusha4-F@mail.ru

SOURCE BASE AND APPLICATION FIELDS OF "ENTERPRISE ECONOMIC SECURITY" DEFINITION

Clarification based on a systematic analysis of the underlying methodological and methodical approaches to the subject, resulting on conclusions regarding the relevant practical arrangements.

It is revealed that for enterprises, low level of "economic security" demonstrates the limited possibilities of development; low competitiveness, increased sensitivity to economic risks, ineffective asset management and liabilities, and in the case of a deteriorating trend may lead to serious problems in the enterprise, and failure to take necessary measures to bankruptcy. In a globalized society, instability, industrial markets, growing risks in the activity of enterprises, increased competition, traditional approaches to economic security does not allow objectively to estimate efficiency of functioning and

development of industrial systems. It is necessary to introduce new approaches that would be based on synergetic approach to the essence of economic security.

Undoubtedly, the problem of ensuring economic security of the state is characterized by the highest level of priority and complexity categories, a large number of functional elements and factors that determine it. In this regard, justification of the theoretical foundations of the concept "economic security of business" require approval of the system of economic security of the state, its structural components, as well as the determination of the place of economic security of entrepreneurial activity in this system, the implementation of hierarchical decomposition levels of safety management of the national economy.

Keywords : *economic security, enterprise, mechanism of economic security, food industry, source base, synergetic approach, economic risks.*

Катерина Фень
 аспирант

*кафедра менеджмента организации и
 администрирования
 Подольский государственный аграрно-технический
 университет
 Экономический факультет
 E-mail: Katjusha4-F@mail.ru*

КЛЮЧЕВАЯ БАЗА И СФЕРЫ ПРИМЕНЕНИЯ ДЕФИНИЦИИ «ЭКОНОМИЧЕСКАЯ БЕЗОПАСНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЯ»

Проработаны подходы к трактовке понятия «экономическая безопасность предприятия», определены ее основные составляющие. Исследована сущность очерченного понятия, которое выявляет не процесс борьбы с явлениями, определенными как угрозы, а обеспечение достижения цели предприятием путем поддержки режима его нормального функционирования.

Суть данной дефиниции, определяется как состояние экономики и институтов власти, за которыми обеспечена гарантированная защита национальных интересов, социальная направленность политики, достаточный оборонный потенциал даже при неблагоприятных условиях развития внутренних и внешних процессов, ведь жизнедеятельность любой системы, в том числе предпринимательской, направлена на повышение эффективности ее деятельности и обеспечения устойчивого развития.

Снижение эффективности деятельности на макро уровне является одной из основных причин депрессивных явлений в экономике и возникновении кризисов.

Выявлено, что для предприятий низкий уровень «экономической безопасности» свидетельствует об ограниченных возможностях развития, низкие конкурентные возможности, повышенную чувствительность к экономическим рискам, неэффективным управлением активами и пассивами, и в случае наличия тенденций к ухудшению может привести к серьезным проблемам в деятельности предприятия, а несвоевременное принятие необходимых мер – к банкротству. В условиях глобализации общества, нестабильности промышленных рынков, рост рисков в деятельности предприятий, усиление конкуренции, традиционные подходы к системе экономической безопасности не позволяют объективно оценить эффективность функционирования и развития промышленных систем. Необходимо внедрять новые подходы, которые бы базировались на синергитическом подходе к экономической безопасности предприятия.

Ключевые слова: *экономическая безопасность, предприятие, механизм экономической безопасности, пищевая промышленность, ключевая база, синергитический подход, экономические риски.*